

اوپک طرفدار قیمت‌های منصفانه است

خاطرات زیادی از دبیرخانه اوپک چه زمانی که در آن کار می‌کردم و چه زمانی که به‌عنوان مدیرکل امور اوپک و مجامع انرژی برای شرکت در جلسات کمیسیون اقتصادی و کنفرانس‌های اوپک به دبیرخانه اوپک می‌رفتم، دارم، اما یکی از آنها را در اینجا ذکر می‌کنم:

در سال ۲۰۱۱ دبیرکل اوپک (آن زمان آقای سالم البدری بود) به من مأموریت داد همراه

مهدی عسلی
اقتصاددان انرژی
و مدیرکل سابق
امور اوپک

ایشان در کنگره جهانی نفت (World Petroleum Congress, WPC)، که در اوایل دسامبر و در دوحه قطر برگزار می‌شد، شرکت کنم. علاوه بر من یک کارشناس دیگر هم از دبیرخانه اوپک در آن کنگره شرکت داشت. این کنگره از گردهمایی‌های مهم و معروف مربوط به صنعت نفت است که هر سه سال یکبار برگزار می‌شود و در آن هزاران نفر از کارشناسان، مدیران، صنایع نفت و انرژی، سرمایه‌گذاران، صاحب‌نظران، ارباب‌مطبوعات، مقامات کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده نفت، رؤسا و مسئولان سازمانها مرتبط با نفت و انرژی، دیپلمات‌ها و غیره شرکت می‌کنند. به‌دلیل شمار زیاد شرکت‌کنندگان جلسات موازی متعددی به‌طور همزمان برگزار می‌شود اما برخی از جلسات به‌دلیل اهمیت حالت عمومی تری دارد و جمعیت بیشتری در آنها حضور می‌یابند. از برنامه کنگره می‌دانستیم که قرار است دبیرکل اوپک همراه با دبیرکل آژانس بین‌المللی انرژی (IEA) و چند نفر از شخصیت‌های بین‌المللی نفت و انرژی در جلسه مهمی به‌عنوان اعضای پنل شرکت کند. گرداننده جلسه یک مجری معروف از تلویزیون سی‌ان‌ان (جان فترپوس) بود که معمولاً با طرح سؤالات سخت ضمن نمایش تسلط و آگاهی خود نسبت به موضوع طرف مقابل را به چالش می‌کشید. سی‌ان‌ان ایام برنامه‌هایی با اجرای دفترپوس در مورد بازارهای نفت داشت و لحن او نسبت به اوپک هم چندان دوستانه نبود. مخصوصاً که قیمت نفت در آن زمان نسبتاً بالا بود و غربی‌ها معمولاً اوپک را مسئول بالا رفتن قیمت نفت می‌دانند. قبل از کنگره در یکی از جلسات در دبیرخانه (فکر می‌کنم در مورد راهبرد بلند مدت اوپک با موضوع یارانه‌های انرژی در کشورهای تولیدکننده نفت بود که من هم عضو کمیته کارشناسی آنها بودم) بحثی در مورد قیمت‌های نفت پیش آمد.

پیشنهاد من آن بود که ما همواره باید از قیمت‌های منصفانه (Fair Price) برای نفت دفاع کنیم. و در پاسخ یکی از حاضران جلسه که تعریف قیمت منصفانه برای نفت را پرسید توضیح دادم که قیمتی است که به اندازه کافی بالا است تا سرمایه‌گذاری لازم برای ایجاد ظرفیت بلند مدت نفت را فراهم کند و عرضه پایدار ایجاد کند اما به اندازه کافی نازل نیست تا بر رشد اقتصادی دنیا اثر منفی نگذارد. این مفهوم در آن جلسه بحث شد. هفته بعد اتفاقاً در جلسه کنگره که دبیرکل اوپک در پنل آن شرکت داشت مجری از دلایل قیمت بالای نفت پرسید و اینکه اوپک چه قیمتی را برای نفت می‌خواهد. دبیرکل پاسخ داد که قیمت‌های بالای نفت به نفع اوپک نیست زیرا تقاضا برای نفت اوپک را کاهش و انگیزه سرمایه‌گذاری برای ایجاد ظرفیت‌های حامل‌های انرژی جایگزین را بالا می‌برد. او ادامه داد که اوپک از قیمت‌های منصفانه برای نفت حمایت می‌کند و در مقابل سؤال مجری مفهوم قیمت منصفانه را هم از نظر اوپک توضیح داد. این باعث شد لحن مجری تغییر کند. در بازگشت دبیرکل اشاره کرد که مباحث آن جلسه دبیرخانه قبل از کنگره بسیار مفید بود و تشکر کرد. برای من جالب بود که بحث‌های کارشناسی چگونه می‌تواند مدیرانی را که لزوماً اقتصاد انرژی نخوانده‌اند کمک کند.

اوپک و ثبات بازار نفت

مدتی بعد از پیوستن من به دبیرخانه اوپک در سال ۲۰۱۳ میلادی، قیمت نفت سقوط کرد و در آن موقع شاهد بودم که نقش اوپک در ثبات بازار نفت چقدر برجسته است. اما آن تنها نبود. از آن زمان تاکنون نوسانات زیادی در قیمت‌ها وجود داشته است که اگر اوپک برای ایجاد ثبات و تقویت بازار اقدام نمی‌کرد، اوضاع به مراتب بدتر بود. ثباتی که بر خلاف تصور برخی، نه تنها به نفع کشورهای عضو، بلکه برای حیات

روبرت اکوپیان
اقتصاددان انرژی
و تحلیلگر اوپک
در سال‌های
۲۰۱۳ و ۲۰۱۷

صنعت و مصرف‌کنندگان در سراسر جهان ضروری و لازم است. می‌توانم به‌شما بگویم که این سازمان همچنان به‌کار بزرگ خود در ایجاد ثبات در بازار جهانی نفت ادامه می‌دهد و این عملکرد ۶۰ ساله جای تقدیر دارد. حتی در اوج شیوع ویروس کرونا، شاهدیم که سیاست‌کنونی اوپک برای بهبود اقتصاد جهانی و وضع بازار نفت بسیار حیاتی بوده است. در حال حاضر نیز قیمت‌ها شرایط فعلی بازار را منعکس می‌کند اما شرایطی که اوپک به شکل گیری آن کمک کرده است، احتمالاً در سال آینده تقاضای نفت با بازگشتی اقتصاد به بهبود خود ادامه خواهد داد و این موضوع در کنار سیاست‌های اوپک، قیمت‌ها را کمی افزایش می‌دهد. به این ترتیب است که معتقدم اوپک یکی از تاثیرگذارترین مؤلفه‌ها در ثبات بازار جهانی نفت است.

ابزارهای قانونی اساسنامه اوپک

مؤسسان سازمان کشورهای صادرکننده نفت خام (اوپک) و کارشناسان این سازمان یکی از بهترین قواعد و دستورالعمل‌ها را برای آن طراحی کرده‌اند. اساسنامه‌ای که با دکاوت و ویژگی‌های پای‌ریزی شده و می‌توان از آن بهترین استفاده را کرد. به یاد می‌آورم که در اوایل دهه ۱۳۶۰ با استناد به همین اساسنامه توانستیم یک کار بزرگ برای ایران انجام دهیم. آن زمان بازار نفت شرایط مطلوبی نداشت و با پیشامدهایی

سیدمحمد رفیعی
سیاستمدار و
وزیر اسبق نفت
در سال‌های
۱۳۶۰ و ۱۳۶۴

برای کشور، ایران فقط حدود ۳۰۰ هزار بشکه در روز نفت خام تولید می‌کرد. در حالی که عربستان بیش از ۱۰ میلیون بشکه در روز تولید داشت و مجموع تولید اعضای اوپک نیز نزدیک به ۲۴ میلیون بشکه در روز بود. آن زمان، برادر و دوست کارداران ما، شیخ احمد زکی یمانی، وزیر نفت عربستان سعودی بود و همکاری‌های را بر پایه اختیارات قانونی در اساسنامه سازمان و همین‌طور اصول دینی و اعتقادات مشترکی که داشتیم، شکل دادیم که نتیجه آن افزایش تولید نفت ایران به ۲.۴ میلیون بشکه در روز و کاهش تولید عربستان به ۵.۵ میلیون بشکه در روز بود. در نتیجه این تعامل سطح تولید نفت اوپک به حدود ۱۶ تا ۱۷ میلیون بشکه در روز رسید و این امر ترتیب توانستیم در قیمتی در محدوده ۳۰ دلار در بشکه ثبات را در بازار نفت برقرار کنیم و اجازه ندیم که قیمت‌ها سقوط کند. کما اینکه ملاحظه شد، سال‌ها بعد با اشتباهاتی در سیاستگذاری‌ها قیمت به زیر ۱۰ دلار در بشکه سقوط کرد.

در آن سال‌ها ایران به‌دنبال این بود که یک فرد را برای کسب سمت دبیرکلی به سازمان معرفی کند اما با توجه به اینکه ایران و عراق در آن برهه روابط حسنه‌ای نداشتند و احتمال داشت که همین مسأله اجماع بر سر انتخاب دبیرکل مانع از انتخاب کاندیدای ایرانی شود، از این موضوع خودداری شد؛ چراکه از زبان برخی از اعضا شنیده بودم که اگر ایران فردی را معرفی کند، به‌آوردی داده نمی‌شود. با این حال توانستیم در آن دوره از ظرفیت‌های قانونی اساسنامه سازمان و روابط دوستانه با برخی از اعضا بیشترین بهره را ببریم.

یادداشت

سعی کرده‌اند با وجود اختلافات سیاسی منافع نفتی خود و دیگر اعضا را یکطرفه به مخاطره نیندازند و با اجماع مسائل خود را حل و فصل کنند. اما این مهم در سایه تحولات سیاسی و جنگ در غرب آسیا با مشکل رو به‌رو است و بعد از ریاست جمهوری ترامپ، خروج آمریکا از برجام و ایجاد ایران هراسی و سیاست‌های تحریمی علیه دو بنیانگذار اوپک (ونزوئلا و ایران) تشدید شده و وزنه سیاسی تصمیم‌گیری‌ها بر منطق اقتصادی در میان اعضای اوپک بیش از پیش افزایش یافته است. منتقدان اوپک معتقد هستند که در شرایط کنونی بازار جهانی نفت که به خاطر بیماری کرونا تقاضا برای نفت کاهش چشم‌گیری داشته و سقوط قیمت نفت نیز منجر به عرضه بیشتر نفت شده نقش اوپک کم رنگ‌تر شده و در نتیجه بود و نبود جلسات این سازمان از اهمیت برخوردار نیست. اما این برداشت که عمدتاً از طرف بعضی مصرف‌کنندگان نفت مطرح است، صحیح نیست. بازار نفت و گاز تا دهه‌های آینده از اهمیت زیادی برخوردار است و با افت قیمت‌های نفت کاهش شدید سرمایه‌گذاری در این صنعت به‌وجود آمده است. علاوه بر آن تولید از بیشتر حوزه‌های نفتی پر هزینه که عمدتاً خارج از اوپک است، متوقف شده و احتمال کمبود عرضه نفت در سال‌های آینده وجود دارد. اوپک باید اتحاد خود را حفظ کند و نقش جدید خود را با در نظر گرفتن تحولات جهانی شکل دهد. تولیدکنندگان اوپک و غیر اوپک در جلسات خود ممکن است به توافقی دست پیدا نکنند اما حداقل از نظرای یکدیگر مطلع می‌شوند و در بسیاری از موارد با یکدیگر می‌توانند تعامل و همکاری داشته باشند. دبیرخانه اوپک نیز آمارهای بسپای مفیدی را تولید و ارائه و بازارهای نفت را بخوبی رصد می‌کند.

باید توجه داشت که این سازمان هیچ گاه قرار نبوده «کارتل نفتی» باشد و قیمت نفت در جهان را به نفع خود تعیین کند. اوپک تشکیل شد تا از منافع تولیدکنندگان نفت در مقابل شرکت‌های بین‌المللی نفت حفاظت کند. در طراحی این سازمان قرار ی برای تعیین قیمت نفت نبود. اما امروز به‌جایی رسیدیم که بعضی از تولیدکنندگان داخل اوپک با یکدیگر تقابل دارند که ربطی به شرکت‌های نفتی خارجی ندارد و در نتیجه رقابت‌های اقتصادی و سیاسی کشورهای عضو است. اکنون که اوپک با اهداف و ساختار اولیه خود فاصله گرفته و قرار هم نیست که منحل شود، بهتر است با تجربه تاریخی به‌دست آمده از نکات مثبت این سازمان استفاده کند و اگر نکات منفی هم وجود دارد سعی شود که آنها را کم رنگ کند. در هر حال واقعیت آن است که تصمیمات و حتی عدم تصمیم‌گیری‌های اوپک هنوز یکی از عوامل ایجاد نوسان در قیمت نفت است.

ضرورت حیات اوپک، حتی بدون توافق

نرسی قربان
کارشناس
بین‌الملل انرژی

سازمان اوپک در سال ۱۹۶۰ با همت ایران، عراق، عربستان سعودی، کویت و ونزوئلا تشکیل شد. هدف اصلی تشکیل این سازمان تضمین حقوق کشورهای صادرکننده نفت در مقابل شرکت‌های بین‌المللی نفت بود که در آن زمان کنترل تولید، پالایش حمل‌ونقل و بازار نفت جهان را در دست داشتند و قیمت‌های نفت را یکجانبه تغییر می‌دادند. اتحاد این کشورها باعث شد که شرکت‌های نفتی نتوانند مقاصد خود را با کم و زیاد کردن تولید از یک کشور و ایجاد اختلاف بین آنها عملی سازند. تاریخ اوپک نشانگر آن است که موفقیت‌های این سازمان در مقابل شرکت‌های بزرگ نفتی و کشورهای حمایت‌کننده آنها در سایه همکاری اعضای آن بوده است. در چهار سال اول تشکیل این سازمان دکتر فؤاد روحانی، از طرف ایران مقام دبیر کلی سازمان را به عهده داشت و توانست ساختار اصلی سازمان را شکل دهد. دهه ۱۹۷۰ اوج اهمیت، موفقیت و کارایی اوپک بود. کشورهای عضو پس از سال‌ها نتوانستند کنترل تولید نفت خود را به دست گیرند. علاوه بر این نقش اوپک در تعیین قیمت‌های نفت در جهان در سایه رشد تقاضا برای نفت تثبیت شد. این سازمان با فراز و نشیب‌های زیادی روبه‌رو بوده است. ولی تا کنون توانسته موجودیت خود را با وجود مشکلات زیاد حفظ کند. مهم‌ترین چالش اوپک در دهه ۱۹۸۰ جنگ تحمیلی هشت ساله بین دو عضو مؤسس این سازمان (ایران و عراق) بود که ساختار و همکاری در اوپک را با مشکلات زیادی روبه‌رو کرد.

از سوی دیگر افزایش چند برابری قیمت هم تقاضا برای نفت را کاهش داد و روند تضعیف اوپک در معادلات نفتی جهان از همان دهه آغاز شد. این روند در دهه ۱۹۹۰ تشدید شد. حمله نظامی یکی از بنیانگذاران اوپک (عراق) به یک عضو دیگر، یعنی کویت، که به اشغال این کشور و جنگ برای باز پس گرفتن آن انجامید، اجماع اعضای اوپک را که از دهه ۱۹۸۰ بروز پیدا کرده بود برای انتخاب دبیر کل نیز با مشکل روبه‌رو کرد. دهه ۲۰۰۰ نیز با حمله تروریستی القاعده در نیویورک و اشغال افغانستان و عراق توسط نیروهای آمریکا کنترل بازار نفت و قیمت‌ها بیش از پیش از دست اوپک خارج و نقش جهانی این سازمان تضعیف شد. در دهه ۲۰۱۰ شاهد توسعه تولید نفت از لایه شیل بودیم که منجر به بی‌نیازی آمریکا از نفت خاورمیانه شد و معادلات سیاسی-اقتصادی بازار نفت را متحول ساخت. در این دوره اوپک مجبور شد با کشورهای غیر اوپک تعامل سازنده برای حفظ عرضه و تقاضا در بازارهای نفت را آغاز کند. به‌طور کلی اعضای اوپک

۱۹۶۰، فؤاد روحانی (ایستاده) نماینده ایران و نخستین دبیر کل اوپک و هیئت ایرانی همراه

۶۰ سالگی اوپک نفتی یا نفت سیاسی

یک بازنگری در راهبردهای خود را باید در دستور کار قرار دهد. راهبردی سه شاخه که شامل موارد ذیل است و اعضای سازمان از جمله ایران باید به آن بپردازند: نخست سرمایه‌گذاری مناسب در ظرفیت‌های تولید نفت همراه با توسعه فناوری‌های حبس، ذخیره‌واستفاده از کربن منتشر شده در تولید و مصرف نفت و گاز دوم؛ افزایش کارایی انرژی و متنوع‌سازی اقتصاد کشورهای اوپک برای کاهش وابستگی به نفت. ...و سوم؛ استفاده از نفت خام (و گاز طبیعی) به عنوان مواد اولیه برای تولید کالاهای نفت و گاز پایه در صنایع پایین دستی و بخصوص صنایع پتروشیمی.

۲۰۱۶ جنگ کلمات در صفحات نخست روزنامه‌های بین‌المللی افزایش یافت. در حالی که کنگره حق دارد از تمرکز قدرت که رقابت اقتصادی را در ایالات متحده کاهش می‌دهد، جلوگیری کند، اما هیچ گونه صلاحیت خارج از سرزمین در مورد اقدامات تجاری سایر کشورها ندارد. آنچه که اعضای اوپک انجام می‌دهند این است که موافقت می‌کنند از شرایط تجارت نفت خود تبعیت کنند. اگر ایالات متحده شیوه‌های تجاری اوپک را دوست ندارد، پس باید خرید نفت از اعضای اوپک را متوقف کند. ایالات متحده تاکنون با اعمال مجازات علیه همه، قوانین سازمان تجارت جهانی (WTO) را نقض کرده است. مثلاً از توافق هسته‌ای ایران که توسط سازمان ملل متحد به رسمیت شناخته شده و همچنین از پیمان اقلیم تحت حمایت سازمان ملل متحد فاصله گرفت.

علاوه بر این، ایالات متحده برای کاهش قیمت نفت و دستیابی به اهداف ژئوپلیتیک و اقتصادی، قیمت‌های نفت را از طریق دلار نفتی و همچنین ادعاهای اغراق‌آمیز درباره افزایش تولید نفت ایالات متحده و انباشت عظیم موجودی نفت و محصولات و فرآورده‌های خود دستکاری کرده است. اگر NOPEC به یک قانون تبدیل شود و ایالات متحده بخواهد طبق قانون NOPEC از هر یک از اعضای اوپک شکایت کند، اعضای اوپک باید با برداشتن هر رنی که در ایالات متحده نگه داشته یا سرمایه‌گذاری کرده‌اند، تلافی و به‌طور کلی سرمایه‌گذاری در ایالات متحده را متوقف کنند. آنها همچنین می‌توانند منافع آمریکا را در صنایع نفتی خود ملی کنند و پترو دلار را کنار بگذارند و به جای آن پترو یوان را اتخاذ کنند. کل بحث ممکن است دوباره آکادمیک و علمی باشد، بجز یک چیز: دونالد ترامپ اکنون رئیس جمهوری است. وی از تلاش‌های قبلی کنگره در جهت اصلاح قانون آمریکا برای قرار دادن اوپک در خط مشی ضد انحصاری حمایت کرد و در ماه‌های اخیر او به دلیل بالا رفتن قیمت بنزین علیه گروه صادرکننده نفت در توئیتر سر و کله می‌زد.

■ آیا اوپک واقعاً یک کارتل است؟

بر اساس ترجمه گوگل: کارتل به عنوان اتحادیه تولیدکنندگان و تأمین‌کنندگان تعریف می‌شود که هدف آنها افزایش سود جمعی خود از طریق تعیین قیمت، محدود کردن عرضه، جلوگیری از رقابت با سایر اقدامات محدود کننده است. قوانین ضد انحصاری تلاش می‌کند تا بازاردارنده یا منع کارتل‌ها باشد. [۸]

گرچه اوپک از برخی جنبه‌ها به یک کارتل شباهت دارد، اما این یک کارتل نیست. چطور ممکن است یک کارتل باشد که به عنوان حریفی در برابر و علیه کارتل قبلی «هفت خواهران» شرکت‌های نفتی چندملیتی تأسیس شده است. «هفت خواهران» از طریق تعیین قیمت، محدود کردن عرضه و سرکوب رقابت تنها با هدف به حداکثر رساندن سود خود، بر همه جنبه‌های نفت جهانی تسلط داشتند. هدف اصلی تأسیس اوپک این بود که تولیدکنندگان کنترل بیشتری بر نفت خود داشته باشند.

هنگامی که اوپک در سال ۱۹۶۰ در بغداد تأسیس شد،

بگذارند و با روسیه توافق کاهش تولید «اوپک به علاوه غیر اوپک» را طراحی و منعقد کند که به موجب آن اوپک و روسیه و برخی دیگر از غیر اوپکی‌ها تولید خود را برای حمایت از قیمت نفت از اول ژانویه ۲۰۱۷ کاهش دهند. در نتیجه، قیمت‌ها از ۴۰ دلار به بشکه‌ای تقریباً ۸۰ دلار افزایش یافت. این توافقنامه که تا پایان سال ۲۰۱۸ تمدید شده بود، ادامه داشت و از همان زمان مذاکرات در مورد تبدیل آن به مکانیزم دائمی برای همکاری بین اوپک و روسیه در آنچه تحت عنوان اوپک پلاس OPEC+ نامیده می‌شود، ادامه دارد. اوپک پلاس با کاهش بیش از ۵۰ درصدی قیمت‌ها (که در ابتدای ژانویه ۲۰۲۰ حدود ۶۰ دلار در بشکه بود) در نتیجه بیماری همه‌گیری کووید-۱۹ در تاریخ ۶ و ۷ مارس ۲۰۲۰، تشکیل جلسه داد تا در مورد کاهش تولید با تصویب توافق موجود یا در قالب جدید بحث کند. عربستان سعودی خواستار کاهش عمیق‌تر به میزان ۱.۵ میلیون بشکه در روز شد.

اما روسیه پیشنهاد اوپک در مورد کاهش بین ۶۰۰ هزار بشکه در روز تا ۱.۵ میلیون بشکه در روز را با عنوان اینکه «قطره‌ای در اقیانوس» است و تقاضا با سرعت بیشتری در حال سقوط است، رد کرد. با توجه به اینکه تقاضای نفت آن زمان ۱۵ میلیون بشکه در روز کاهش یافته بود و در هفته‌های آینده می‌توانست به ۲۰ میلیون بشکه در روز برسد، روس‌ها می‌گفتند که پیشنهاد اوپک به رهبری سعودی بی اثر خواهد بود. [۵]

امتناع روسیه آخرین ضربه به عربستان و دبلیو برای دلخوری مضاعف سعودی بود، بنابراین تصمیم گرفت با عجله جنگ قیمتی علیه روسیه را آغاز و بازارهای جهانی را غرق در نفت کند. این امر تخریب تقاضای جهانی نفت را تشدید کرد و منجر به فرو رفتن قیمت‌ها به زیر ۲۰ دلار در هر بشکه شد.

■ لایحه ضد اوپک می‌تواند یک تغییر دهنده Game-Changer برای بازارهای نفت باشد

در تلاش برای کنترل بیشتر بازارهای جهانی نفت به دور از تولیدکنندگان خارجی، کنگره آمریکا لایحه‌ای را جلو می‌برد که به موجب آن ایالات متحده می‌تواند از اوپک به دلیل ادعای تعیین قیمت نفت شکایت کند. این لایحه با عنوان «قانون ضد کارتل‌های تولید و صادرات نفت» یا NOPEC برای اولین بار در ماه مه ۲۰۱۸ ارائه شد. [۶] با این حال، ایده NOPEC چیز جدیدی نیست و به سال ۲۰۰۰ برمی‌گردد. هر دو رؤسای جمهوری سابق جورج دبلیو بوش و باراک اوباما تهدید کردند که از حق وتو برای جلوگیری از قانونی شدن آن استفاده می‌کنند. اما این بار، احتمال زیادی وجود دارد که رئیس جمهوری ترامپ چنین لایحه‌ای را به عنوان قانون امضا کند. [۷] ترامپ سال‌هاست که منتقد اوپک است و در جریان انتخابات ریاست جمهوری

